

COMUNICAREA CARCERALĂ CA FACTOR PERTURBATOR AL INTERVENȚIILOR DE RESOCIALIZARE A DEȚINUȚILOR

*NICOLETTA CANȚER, lector universitar,
Universitatea de Stat „Alecu Russo” din Bălți*

Summary: In this article we analyzed the communication within the prison. Alongside the theoretical aspects of the phenomenon we have promoted targeted research that highlighted specific communication in prison. To obtain reliable data in the research were interviewed inmates and employees of prisons. The results led to the identification of the impact of communication on the prisoners and their resocialization.

La prima vedere, specificul vieții penitenciare pare a fi simplu în care personalul asigură servicii pentru deținuți: hrană, cazare, igienă, îmbrăcăminte, securitate. Cu toate acestea, spațiul penitenciar nu poate fi analizat în conformitate cu legile social-generale, întrucât el prezintă o serie de trăsături specifice cum ar fi: este un spațiu închis, este un spațiu dihotomic care divizează populația din penitenciar în două grupuri pe de o parte și de alta a gratiilor. Venirea în penitenciar tulbură echilibrul personalității printr-o triplă reducere: a spațiului de viață, a timpului social și a comportamentului social. Aceasta afectează în mod direct, în diferite forme și grade personalitatea individului. Toate acestea au consecințe psihologice și psihosociale vizibile atât asupra deținuților cât și asupra personalului [16, p. 92].

Dacă marile categorii și procese din colectivitățile de deținuți ce caracterizează populația penitenciară sunt cunoscute și analizate, atunci evenimentele oarecum invizibile cum ar fi

comunicarea carcerală, care are o forță preponderent distructivă nu a fost abordată și studiată în profunzime.

Deoarece comunitatea deținuților constituie o lume anonimă, de oameni privați de libertate și de prestigiu social, comunicarea se produce evident în același mod anonim și deliberant. În acest context comunicarea carcerală își are propriul său demers reieșind din tipul de relații care se stabilesc între persoanele în detenție. Astfel în mediul penitenciar comunicarea capătă un caracter sărăcăcios, limitat, constatînd că multe mesaje ce nu servesc la nimic sau chiar influențează în sens negativ viața deținuților. Persoanele aflate în penitenciar suferă sub influența mediului și a comunicării carcerale schimbări de ordin emoțional, comportamental și atitudinal. Cercetarea își propune să depășească informațiile teoretice în abordarea comunicării în mediul carceral și vine să ne ofere mai multe date cu referire la impactul comunicării carcerale asupra deținuților, dar și să contureze unele strategii de reducere a impactului negativ al comunicării asupra deținuților.

Scopul cercetării: identificarea impactului comunicării carcerale asupra deținuților și evidențierea efectelor negative ale comunicării din mediul detenției.

Baza conceptuală a cercetării o constituie cercetările și investigațiile efectuate de către autorii Gordon Allport, Joseph Postman, Gheorghe Florean, P. Popescu Neveanu, Tudor Bogdan.

Metodele de cercetare: analiza literaturii științifice; chestionare; convorbirea; analiza rezultatelor.

Baza experimentală a cercetării: experimentul s-a desfășurat asupra a 40 de deținuți și 24 colaboratori din Penitenciarul Nr 11, municipiul Bălți, total 64 de persoane.

Comunicarea în cadrul instituțiilor penitenciar poate lua două forme de bază și anume: comunicarea formală; și comunicarea informală.

Comunicarea formală este influențată de faptul că sistemul penitenciar este unul foarte puternic ierarhizat, astfel mesajele circulă pe canale de comunicare create prin stabilirea unui sistem formal de responsabilități care respectă structura ierarhică a organizației, adică mesajele circulă pe canale reglementate. Comunicarea oficială se desfășoară preponderent de sus în jos, dinspre administrație spre deținuți. În condițiile detenției mesajele care circulă spre deținuți capătă o mare importanță. Conținutul comunicării este legat doar de activitatea penitenciarului, comunicarea formală constînd din mesaje verbale, nonverbale, scrise, sub formă de scrisori, mesaje telefonice, note interne. Chiar și unele gesturi pot constitui comunicare formală. Mesajele sunt transmise de obicei de către cei autorizați și pe canale oficiale trebuie să ajungă la cei care vor reacționa. În unele cazuri, comunicările formale pot fi înregistrate și păstrate în cadrul penitenciarului [Ibidem, p. 198].

Comunicarea informală poate fi definită ca schimbul de informație care are loc în afara canalelor de comunicare oficiale, ea se desfășoară în general prin canale create spontan, care există în mod necontrolat, se modifică și există la toate nivelurile, acest tip de comunicare este prezent mai des la deținuți și se reflectă prin stabilirea relațiilor dintre ei. Comunicare informală funcționează pe lângă cea formală sau pot merge în paralel, mai ales când informația oficială este săracă sau canalul formal nu este eficient. De obicei, deținuților li se interzice să vorbească între ei, avînd acest drept numai în timpul meselor sau orelor de recreere, însă deținuții au găsit o altă metodă de comunicare și anume cea prin semne și coduri (de exemplu: codul morse). O altă metodă este trimisul de bilețele de la unul la altul ca printr-un șoricel din mînă în mînă. Deoarece este mediată de canalele neformale de comunicare, există pericolul ca informația să se transforme în zvon sau în bîrfă [15, p. 67]. **Comunicarea informală**, prezentă printre deținuți reprezintă de fapt comunicarea carcerală, ea are următoarele **componente de bază**: *zvonurile, fabulația, argoul, lirica de penitenciar, jurămintele, blestemele, tatuajele, sugestia, imitația*.

Prin prezenta cercetare s-a încercat să se pătrundă în esența atît a comunicării formale cît și a celei informale. În vederea realizării acestei intenții am elaborat 2 chestionare: unul pentru deținuți și celălalt pentru colaboratorii instituției penitenciare. Chestionarul pentru deținuți include 20 de itemi cu referință la: atitudinea deținuților față de comunicarea carcerală; gradul de integrare a deținuților în comunicarea carcerală; impactul comunicării carcerale; modul de percepere a comunicării de către deținuți; identificarea persoanelor de referință în cadrul comunicării carcerale. Chestionarul a inclus mai multe tipuri de întrebări: deschise, închise și cu mai multe variante de răspuns, deasemenea am inclus și întrebări de control pentru a asigura veridicitatea datelor. Chestionarul a fost tradus și aplicat în 2 limbi română și rusă, acest lucru a fost determinat de specificul eșantionului. Eșantionul a fost constituit din 40 de deținuți, avînd următoarele caracteristici în funcție de vîrstă și gen: deținuți tineri (20-35ani) – 20 deținuți, 9 bărbați și 11 femei; deținuți adulți (35-55/60ani) – 18 deținuți, 10 bărbați și 8 femei; vîrsta III (60 ani) – 2 deținuți, un bărbat și o femeie. Din ei deținuți ruși: 22 și deținuți moldoveni 18. După durata detenției deținuții se află la prima perioadă a ispășirii pedepsei.

La interpretarea cantitativă și calitativă a datelor, am obținut următoarele rezultate:

1. Bărbații afirmă că în timpul ispășirii pedepselor nu prea întîmpină dificultăți 33,2%, iar dacă și le întîmpină acestea se referă la comunicarea cu personalul penitenciarului 24,9% și comunicarea cu familia 24,9%, un procentaj mai mic 16,6% întîmpinînd greutăți în comunicarea cu ceilalți deținuți. În comparație cu bărbații, femeile afirmă faptul că cele mai mari greutăți sunt anume comunicarea cu familia 60% și comunicarea cu ceilalți deținuți 20%, iar un procent de 10 la sută afirmă că pot întîmpina unele greutăți în comunicarea cu personalul închisorii.

2. La indicatorul privind dificultăți în adaptarea deținuților la mediul penitenciarului li s-au oferit mai multe variante de răspuns din care a fost obținută următoarea pondere: Ațit bărbații cât și femeile susțin că cel mai greu în mediul penitenciar este anume separarea de rude, această dificultate îi împiedică să se adapteze la regimul închisorii. Bărbaților le vine greu să se adapteze la colegii de cameră 20%, iar femeile se adaptează cu greu la personalul închisorii 25% și la regimul închisorii, iar 12% afirmă că pot întâmpina greutăți în ceea ce privește adaptarea la colegii din celulă.
3. Tatuajele reprezintă o parte a comunicării carcerale și reflectă gradul de integrare a deținuților în cadrul comunicării carcerale. La întrebarea vizînd prezența tatuajelor asupra deținuților au fost înregistrate următoarele date cantitative: majoritatea bărbaților o confirmă 60%, în timp ce femeile infirmă total acest lucru 100%. Psihologul penitenciarului cât și colaboratorii susțin însă că femeile au prezente pe corp tatuaje, însă nu vor să confirme acest lucru din diverse motive, acestea demonstrează faptul că deținuții nu vor să confirme apartenența la subcultura carcerală și statutul în cadrul acesteia.
4. Ațit bărbații (63%) cât și femeile (50%) consideră într-un procent relativ înalt că situația în care se află poate fi îmbunătățită doar de eliberare. Bărbații consideră că pe lîngă aceasta un apel la psiholog (27%) sau transferul la o altă închisoare (10%) le pot îmbunătăți situația actuală. Femeile în schimb pe lîngă eliberare vād doar o singură soluție de îmbunătățire a situației și anume apelul la psiholog într-un procent de 50%.
5. Bărbații susțin că timpul petrecut în închisoare i-a învățat să-și schimbe atitudinea față de viață (33%) și să învețe un limbaj specific (26%), dar și să stabilească relații noi (22%). Femeile susțin însă faptul că în închisoare au învățat să devină mai dure (24%), să devină neînfricate în fața durerii (24%), dar și să fie mai precaute pe viitor (24%). Totodată, acestea au învățat să-și schimbe atitudinea față de viață, dar și să stabilească relații noi, însă femeile spre deosebire de bărbați nu consideră faptul că în cadrul detenției au învățat un limbaj specific, ceea ce denotă că femeile mai puțin folosesc limbajul argotic în cadrul comunicării carcerale.
6. La indicatorul privind comunicarea în mediul penitenciar am obținut următoarele date cantitative: Bărbați afirmă că în mediul detenției comunicarea își are specificul său (80%), iar 10% afirmă că aceasta este asemenea celei de după gratii și 10% susțin faptul că aceasta ar fi un limbaj nou, necunoscut noilor veniți. Femeile susțin că comunicarea din penitenciar este total diferită celei de după gratii, acestea afirmînd într-un procent 60 la sută că aceasta își are specificul său, iar 40% susțin că este un limbaj nou, necunoscut noilor veniți.
7. La indicatorul privind influența comunicării asupra personalității deținuților am înregistrat următoarele date cantitative: Marea majoritate a bărbaților afirmă într-un procent de 60 la

sută că comunicarea din mediul penitenciar nu le influențează personalitatea, însă revenind la rezultatele obținute la întrebarea precedentă în care majoritatea deținuților menționează că comunicarea își are specificul său, putem deduce că majoritatea deținuților sunt influențați în mare măsură la nivel atitudinal, comportamental și emoțional de comunicarea carcerală, însă respondenții nu recunosc acest lucru, doar 30% consideră că da, în schimb 10% nu știu răspunsul la această întrebare. Femeile însă sunt mai confuze, nu știu sigur dacă comunicarea din penitenciar își lasă amprentă asupra personalității lor (40%), iar alte 30% susțin că da, comunicarea influențează asupra personalității lor, în schimb alte 30% susțin contrariul.

8. Am solicitat să bifeze cum este comunicarea dintre ei și membrii celulei (li s-au oferit mai multe variante de răspuns printre care: foarte bună, bună, satisfăcătoare sau nesatisfăcătoare). Bărbații într-un procent de 70 la sută afirmă că comunicarea dintre ei și membrii celulei este bună, iar 30% afirmă că este satisfăcătoare. Femeile în schimb nu sunt prea mulțumite de nivelul comunicării din celulă, astfel doar 10% afirmă că aceasta ar fi bună, în schimb 80% afirmă că ar fi satisfăcătoare, în timp ce 10% afirmă că comunicarea dintre membrii celulei este nesatisfăcătoare. Astfel, bărbații rămân a fi mai mulțumiți de calitatea comunicării în celulă decât femeile.
9. Analiza calitativă: Deținuții au fost chestionați cu privire la modul de exprimare în cadrul comunicării, necesitînd să aleagă varianta care le corespunde. Bărbații au răspuns într-un procentaj înalt (47%) că spun ceea ce simt și 37% spun ceea ce știu, în timp ce 16% tac, nu doresc probleme. În comparație cu bărbații, femeile de cele mai multe ori în cadrul comunicării tac, nu doresc probleme (30%), spun ceea ce simt (30%) sau ceea ce știu (30%), iau un procent de 10 la sută confirmă faptul că în cadrul comunicării pot spune ceea ce se așteaptă de la ele.
10. Indicatorul cu privire la sursele de informare a deținuților ne-a permis să scoatem în evidență următoarele date cantitative: în ceea ce privește sursele de informare, acestea diferă la bărbați și femei. Astfel principala sursă de informare pentru bărbați o constituie mass-media (50%) și scrisorile, corespondența (22%), mai puțin zvonurile, angajații sau colegii de celulă, în timp ce pentru femei principala sursă de informare este reprezentată de către scrisori și corespondență (45%), dar și zvonuri (33%), uneori acestea se pot informa și datorită colegilor de celulă (11%) sau prin intermediul a mass-media (11%)
11. La indicatorul privind gradul de satisfacție al deținuților vizînd comunicarea în mediul detenției am înregistrat următoarele date cantitative: În ceea ce privește calitatea comunicării cu personalul închisorii, bărbații sunt satisfăcuți în marea majoritate (87,5%) sau mai puțin satisfăcuți un procent de 12,5. Bărbații sunt satisfăcuți de calitatea comunicării cu colegii de cameră majoritatea 77,78%, iar 11,11% afirmă chiar că sunt foarte satisfăcuți. Un procent de

- 22 la sută dintre bărbați afirmă că sunt foarte satisfăcuți de calitatea comunicării cu psihologul, iar 66,67% afirmă că sunt satisfăcuți de aceasta, doar 11,11% menționează faptul că sunt mai puțin satisfăcuți de acest lucru. În ceea ce privește comunicarea cu familia doar un respondent este nesatisfăcut, iar 66,67% afirmă faptul că sunt chiar foarte mulțumiți de calitatea comunicării cu familia și alte 22,22% afirmă că sunt satisfăcuți de calitatea acesteia. Rezultatele brute obținute de la respondentele femei nu diferă cu o marjă semnificativă.
12. Zvonurile reprezintă o componentă specifică a comunicării carcerale cu influențe multiple asupra deținuților și chiar colaboratorilor, deaceia ne-am propus să studiem mai detaliat acest fenomen. Analizând gradul de influență a zvonurilor asupra deținuților am înregistrat următoarele date cantitative: Bărbații susțin că zvonurile din penitenciar nu-i afectează (60%) sau îi pot informa (20%), speria (10%), uneori chiar îi pot amuza (10%). În schimb femeile într-un procent ridicat-58% afirmă că zvonurile le sperie și că pot să le amuze (28%) în dependență de situație, iar 14% din femei afirmă că zvonurile nu le influențează.
13. În ceea ce privește dacă comunicarea și mediul penitenciar a influențat asupra comportamentului deținuților, atât bărbații cât și femeile practic sunt împărțiți în 2 grupe, jumătate confirmând acest lucru, iar cealaltă jumătate infirmându-l. Explicațiile logice ale acestei constatări sunt: printre deținuți sunt 2 categorii, prima care aderă activ la comunicarea carcerală și ceilalți care nu doresc să se integreze acestei culturi.
14. La indicatorul cu referire la ceea ce prezintă comunicarea pentru deținuți am înregistrat următoarele rezultate: majoritatea bărbaților au evitat la această întrebare răspunsul, iar cei care l-au și dat afirmă că comunicarea pentru ei reprezintă o modalitate de trecere a timpului liber. La fel și femeile s-au eschivat de la răspuns, iar altele au afirmat că comunicarea pentru ele este întrederea cu familia, de aici reieșind mai mult o legătură emoțională, astfel comunicarea pentru femei în mediul detenției poartă mai mult un caracter emotiv. Altele afirmând faptul că comunicarea nu este închisoare, poate din cauza că în cadrul penitenciarului aceasta nu are aceeași funcție ca și după gratii.
15. În ceea ce privește cel mai frecvent subiect al comunicării întâlnit în mediul detenției, am înregistrat următoarele date. Cel mai frecvent subiect al comunicării în cadrul penitenciarului printre bărbați rămîne a fi familia (77,78%) , dar și subiectele precum eliberarea (54,55%), femei (44,44%), dar și alimentația (44,45%). Uneori bărbații vorbesc și despre activitățile cotidiene (80%), legislație (60%) sănătate (60) sau despre sex (44,44%). Deloc însă nu vorbesc despre lirie, acest lucru e confirmat de 77,78% și unii deținuți afirmă că nu-i interesează discuțiile despre problemele politice 50% și despre sex 44,44%. Printre femei cel mai răspândit subiect este eliberarea, femeile confirmă acest lucru 100%, dar și familia 62,5%

și activitățile cotidiene (45,45 %). Femeile deloc nu vorbesc despre teme cum ar fi: problemele politice(60%), lirica (50%) sau legislația (50%).

16. La indicatorul cu referire la frecvența interacțiunilor comunicaționale, am înregistrat următoarele date cantitative: Atît bărbații (36%), cît și femeile confirmă faptul că frecvența interacțiunilor comunicaționale este mai ridicată anume seara, doar că femeile afirmă acest lucru într-un procent mai mare 50% în comparație cu bărbații. Bărbații mai constată că frecvența comunicării crește atunci cînd aceștia se află în timpul odihnei (26%), iar femeile afirmă că atunci cînd muncesc (20%).

17. La indicatorul privind faptul cui povestesc despre neplăceri, am înregistrat următoarele date cantitative: Bărbații afirmă că atunci cînd întîmpină neplăceri povestesc despre acest lucru în mare parte psihologului 39%, rudelor (18%) sau încearcă să nu spună nimănui(18%). Mai puțin povestesc despre asta asistentului social (6%) sau șefului de detașament (6%) și nici într-un caz nu povestesc despre acest lucru la alt deținut, fie el și de încredere

Generalizăm că deținuții au dorit să se implice în acest interviu, au oferit răspunsuri complete de cele mai multe ori, iar rezultatele cercetării ne permit să elaborăm un set de concluzii vizînd impactul comunicării carcerale asupra personalității deținuților și resocializării acestora. Conchidem că personalul închisorii nu poate contribui la diminuarea efectelor negative ale comunicării de după gratii, însă, poate prezenta și dezvolta un alt stil constructiv al comunicării cu deținuții, astfel oferind oportunitatea deținuților de a participa la o comunicare eficientă.

Proiecții finale ale cercetării:

- În vederea asistenței psihologice a deținuților, Departamentul Instituțiilor Penitenciare a aprobat o serie de programe socio-educative, scopul acestora fiind de a produce schimbări pozitive ale atitudinilor, comportamentului, convingerilor și a circumstanțelor sociale. Însă gradul de implementare scăzut al acestora în mare se datorează impactului negativ a comunicării carcerale, care este un factor ce perturbă în mare procesul de resocializare a deținuților.
- Caracteristica definitivă a unui penitenciar bine condus este dovedită de existența unui sistem ramificat și extins de comunicare între toți membrii organizației. Aceasta nu se întîmplă în multe penitenciare, unde comunicarea înseamnă transmiterea ordinelor și instrucțiunilor, de la vîrfurile organizației pînă la ultimul angajat.
- Studiul promovat ne-a demonstrat valențele negative ale comunicării carcerale și impactul acestora asupra deținuților și într-o măsură mai mică chiar și a colaboratorilor. Comunicarea carcerală purtînd un caracter deghizat, ascuns, ferit de ochii colaboratorilor influențează destul de vădit asupra tuturor deținuților indiferent de gen, vîrstă și crima comisă. Deținuții

pot alege câteva strategii comportamentale vis-a-vis de comunicarea carcerală și anume: integrare activă, integrare pasivă, comportament defensiv sau rezistență.

Referințe bibliografice:

1. COJOCARU, V.; CANȚER. N.; VULPESCU. A. *Pregătirea pentru liberare a deținuților*. Chișinău: Cartier, 2007. 212 p.
2. FLORIAN, G. *Dinamica Penitenciară. Reforma structurilor interne*. București: Oscar Print, 1995. 348 p.
3. FLORIAN, G. *Fenomenologie penitenciară*. București: Oscar Print, 2003. 324 p.
4. FLORIAN, G. *Psihologie penitenciară*. București: Oscar Print, 2001. 244 p.
5. POP, O. *Executarea pedepsei private de libertate*. Chișinău: Mitron, 2004. 231 p.
6. POP, O. *Mediul penitenciar și implicațiile acestuia asupra personalității condamnatului*. Timișoara: s.n., 2003. 176 p.
7. УШАТИКОВ, А. И. *Основы пенитенциарной психологии*. Рязань, 2002. 520 с.
8. ЧУФАРОВСКИЙ, Ю. В. *Юридическая психология: Учебн. пособие*. М., 1997. 320 с.